

МЕДЫЦЫНСКАЯ ЛЕКСІКА З ЭЛЕМЕНТАМІ ЛАЦІНСКАГА ПАХОДЖАННЯ Ў СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ МОВЕ

М. М. Казлоўская

Гомельскі дзяржаўны медыцынскі ўніверсітэт, Беларусь

Анотацыя. Неабходным кампанентам падрыхтоўкі медыцынскіх спецыялістаў з’яўляецца вывучэнне лацінскай мовы, што дазваляе авалодаць адпаведнай тэрміналогіяй. Словаўтваральныя элементы лацінскага паходжання, якія маюць інтэрнацыянальны характар, актыўна выкарыстоўваюцца пры намінацыі новых медыцынскіх паняццяў. Сучасныя медыцынскія тэрміны могуць быць як простымі, так і складанымі дэрыватамі. Апошнія, акрамя лацінскай часткі, могуць мець кампаненты грэчаскага, французскага ці англійскага паходжання.

Ключавыя словы: беларуская мова; лацінская мова; медыцына; лексіка; тэрміны; неалагізмы.

MEDICAL VOCABULARY WITH ELEMENTS OF LATIN ORIGIN IN THE MODERN BELARUSIAN LANGUAGE

M. M. Kazlouskaya

Gomel State Medical University, Belarus

Abstract. A necessary component of the training of medical specialists is the study of the Latin language, which allows you to master the appropriate terminology. The word-formation elements of Latin origin, which have an international character, are actively used in the nomination of new medical concepts. Modern medical terms can be both simple and complex derivatives. The latter, except for the Latin part, may have components of Greek, French or English origin.

Keywords: Belarusian language; Latin language; medicine; vocabulary; terms; neologisms.

Адна з асноўных дысцыплін, з якіх пачынаецца засваенне медыцынскай спецыяльнасці, — лацінская мова. Гістарычна склалася так, што менавіта гэтая мова разам з грэчаскай аказала значны ўплыў на фарміраванне тэрміналагічных сістэм розных навук, у прыватнасці медыцыны: амаль 70 % клінічнай тэрміналогіі мае грэка-лацінскае паходжанне [1]. І таму вывучэнне лацінскай мовы, якая з’яўляецца міжнароднай мовай медыцыны, стварае трывалую базу для авалодання адпаведнай тэрміналогіяй і забяспечвае фарміраванне тэрміналагічнай кампетэнтнасці спецыялістаў-медыкаў [1].

У апошнія дзесяцігоддзі значныя змены ў сусветным грамадскім жыцці падштурхнулі інтэнсіўнае развіццё медыцыны і абумовілі з’яўленне ў сучасных мовах, у тым ліку беларускай, вялікай колькасці новых тэрмінаў, для стварэння якіх актыўна выкарыстоўваюцца словаўтваральныя фарманты лацінскага паходжання, што падкрэслівае тэндэнцыю да інтэрнацыяналізацыі навуковай лексікі [2]. Аб гэтым сведчаць выдадзеныя слоўнікі — “Слоўнік новых слоў беларускай мовы” і “Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы” (аўтары В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч) [3, 4]. Разгледзім падрабязней прадстаўленую ў гэтых лексікаграфічных крыніцах медыцынскую лексіку.

Новыя тэрміны, зафіксаваныя ў слоўніках, звычайна пададзены з паметай “мед” або маюць у тлумачэнні адпаведныя словы (*урач*, *лячэнне*, *здароўе* і г. д.). Яны носяць намінацыйны характар без якой-небудзь экспрэсіўнай афарбоўкі: *галюцынаген* (ад лац. *hallucination* — трызненне) ‘наркатычнае рэчыва, якое выклікае галюцынацыі’, *цэлюліт* (ад лац. *cellulitis*, ад лац. *cellula* — клетка) *мед.* ‘нераўнамернае адкладванне падскурна-тлушчавай клятчаткі ў асноўным на клубах і ў вобласці ягадзіц, пры якім скура становіцца падобнай да апельсінавай лупіны’.

Сучасныя медыцынскія тэрміны маюць розныя элементы лацінскай мовы і могуць быць як простымі, так і складанымі дэрыватамі. Так, напрыклад, аднаслоў *аплікатар* ‘прыстасаванне для лячэння і прафілактыкі захворванняў апорна-рухальнага апарату, якое накладваецца шчыльнай павязкай на адпаведны ўчастак цела’ ўзнік ад лацінскага *applicare* ‘шчыльна прыкладаць’. Але большасць неалагізмаў складаецца з некалькіх кампанентаў, з якіх лацінскі звычайна выступае ў якасці першага і з’яўляецца ўсечанай асновай. Зафіксаваны наступныя варыянты спалучэння розных частак:

– лацінская + лацінская: *акупрэсура* (*acus* — ігла і *presura* — ціск) ‘метад масажу, пры якім кончыкамі пальцаў націскаюць на пэўныя ўчасткі цела чалавека’, *біфідабактэрыі* (*bifidus* — падзелены на два і *bacterium* — палка) ‘прадстаўнікі карыснай мікрафлары, якія не дапускаюць распаўсюджвання патогенных мікраарганізмаў, выпрацоўваюць малочную і воцатную кіслату, стымулююць работу кішэчніка, павышаюць імунітэт, расшчапляюць некаторыя канцэрагены’;

– лацінская + грэчаская: *карбаксітэрапія* (лац. *carboxu* — вуглярод і грэч. *therapeia* — клопат, дагляд) ‘касметалагічны метад амаладжэння скуры твару з выкарыстаннем двухвокісу вугляроду’; *лудаманія* (лац. *ludo* і грэч. *mania*) ‘паталагічная схільнасць, хваравітая цяга да азартных і камп’ютарных гульняў’;

– грэчаская + лацінская: *ліпасацыя* (гр. *lipos* — тлушч і лац. *cassare* — сцэдзваць) ‘спосаб зніжэння лішняй вагі шляхам вакуумнага адсмоктвання лішняга тлушчу, а таксама хірургічнае выдаленне тлушчавых адкладаў’;

– лацінская + французская: *вібрамасаж* (лац. *vibrare* — калыхаць, вагацца і франц. *massage* — масаж) ‘від апаратнага масажу, падчас якога ўздзеянне на арганізм ажыццяўляецца за кошт вібрацыі’;

– лацінская+ англійская: *аквааэробіка* (лац. *aqua* — вада і англ. *aerobics*) ‘праграма аздаравлення на аснове фізічных практыкаванняў у вадзе’.

У некаторых выпадках лацінская частка спалучаецца з грэчаскай, але з’яўляецца другім кампанентам слова: *фармапунктура* (ад грэч. *pharmakon* — лякарства і лац. *punctura* — укол) ‘увядзенне ін’екцый спецыяльных лекавых прэпаратаў у біялагічна актыўныя пункты для дасягнення максімальнага тэрапеўтычнага эфекту’.

Сярод медыцынскіх неалагізмаў зафіксаваны складаныя словы-сінонімы, якія маюць адну аднолькавую лацінскую частку, а другая паходзіць з розных моў: *аўрыкулапунктура* (лац. *auricula* — мочка вуха і лац. *punctura* — укол) і *аўрыкулатэрапія* (лац. *auricula* і грэч. *therapeia*) 'лячэнне пацыентаў шляхам уздзеяння на біялагічна актыўныя кропкі вушной ракавіны з дапамогай медыцынскіх іголак, лазера, ультрагуку'. Такая з'ява сведчыць аб пошуку больш дакладнага і больш зразумелага паняцця для аптымальнай намінацыі і з'яўляецца характэрнай рысай любой тэрмінасістэмы ў пэўны час яе развіцця [5].

У беларускай мове, як і ў іншых, распаўсюджана ўжыванне вядомых лацінскіх прэфіксаў, якія перадаюць шэраг канкрэтных значэнняў (адмоўнае, мэтавае, прасторавае і інш.): *пост-*, *супер-*, *транс-*, *інтэр-* і г. д. Некаторыя з іх зафіксаваны і ў сучасных медыцынскіх тэрмінах. Так, прэфікс *дэ-* паказвае напрамак дзеяння ці працэсу і ўтварае лексему *дэтаксікацыя* 'ачышчэнне арганізма ад таксінаў і прадуктаў абмену' (лац. *de* — з, ад і грэч. *toksikon* — яд). Цікава, што гэты тэрмін мае і скарачаны варыянт *дэтокс*, які ўжываецца ў тым жа сэнсе і адлюстроўвае імкненне да лаканічнасці і эканоміі моўных намаганняў. Фармант *гіна-* (лац. *huro* — ніжэй за звычайнае) утварае лексему *гінаалергенны* 'які не выклікае алергічных рэакцый', у склад якой таксама уваходзяць грэчаскія часткі *аллос* (іншы) і *эргон* (дзеянне).

У прыгаданых слоўніках адзначаны таксама новыя аднакаранёвыя словы: *рэфлексатэрапія* (лац. *reflexus* — адлюстраванне і грэч. *therapeia* — клопат, дагляд) 'агульная назва метадаў лячэння, якія заснаваны на раздражэнні біялагічна актыўных зон на паверхні цела рознымі сродкамі' і *рэфлексатэрапеўт* (грэч. *therapeutes* — слуга, прыслужнік), 'урач, які лечыць хворых метадам рэфлексатэрапіі', *валеалогія* (лац. *valeo* — быць здаровым і грэч. *logos* — вучэнне) 'галіна ведаў аб заканамернасцях і механізмаў фарміравання, захавання і ўмацавання здароўя чалавека' і *валеалаг* 'спецыяліст ў галіне валеалогіі', *вібрамасаж* і *вібрамасажор* 'электрычны апарат з функцыяй вібрацыі для лячэбна-прафілактычнага масажу'.

Зафіксаваная слоўнікамі новая медыцынская лексіка з элементамі лацінскага паходжання адносіцца да розных часцін мовы. Прыярытэтнае месца займаюць назоўнікі, якія выконваюць асноўную намінацыйную функцыю: *нутрыцыялогія* (лац. *nutricio* — харчаванне і грэч. *logos* — вучэнне) 'навука, якая вывучае механізмы здоровага харчавання, узаемадзеянне пажыўных рэчаў і іх уплыў на арганізм'. Адзначаны таксама прыметнікі: *мануальны* (лац. *manualis* — ручны) 'які выконваецца з дапамогай рук, ажыццяўляецца рукамі'. Адсутнасць іншых часцін мовы можа быць абумоўлена, па-першае, меншай распаўсюджанасцю ў тэрміналагічнай вобласці, а па-другое, абмежаванымі рамкамі лексікаграфічных крыніц.

Трэба адзначыць, што медыцынскія неалагізмы пры захаванні лацінскай асновы падпарадкоўваюцца правілам беларускага правапісу (страчваюцца

Латинские терминологические стандарты и их лексико-грамматическое обеспечение в медицинской и фармацевтической языковых подсистемах :

материалы Междунар. науч.-практ. конф., Минск, 27 сент. 2024 г.

падвоеныя літары, ужываюцца пэўныя галосныя пасля зацвярдзелых зычных і інш.). Такім чынам, лацінскія элементы працягваюць прымаць актыўны ўдзел у фарміраванні беларускамоўнай медыцынскай тэрміналогіі. Іх ужыванне робіць больш зразумелымі новыя тэрміны, якія ўтвараюцца як на аснове адной лексемы, так і пры складанні некалькіх кампанентаў рознага паходжання.

ЛІТАРАТУРА

1. *Кондратьев, Д. К.* Латинский язык : пособие для студентов учреждений высшего образования, обучающихся по специальности 1-79 01 01 «Лечебное дело». В 3 ч. / Д. К. Кондратьев, Е. Н. Хомич, О. С. Заборовская. – Гродно : ГрГМУ, 2020 – Ч. 1: Анатомическая терминология. – 168 с.

2. *Лукашанец, А. А.* Проблемы сучаснага беларускага словаўтварэння / А. А. Лукашанец. – Мінск : Беларуская навука, 2013. – 315 с.

3. *Уласевіч, В. І.* Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : ТетраСистемс, 2009. – 448 с.

4. *Уласевіч, В. І.* Слоўнік новых запазычаных слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мінск : Беларусь, 2023. – 175 с.

5. *Тэорыя і практыка беларускай тэрміналогіі* / Г. У. Арашонкава, А. М. Булька, У. В. Люшцік, А. І. Падлужны ; навук. рэд. А. І. Падлужны. – Мінск : Беларуская навука, 1999. – 175 с.